

*Бушуєва Тетяна Володимирівна, кандидат психологічних наук, доцент,
професор кафедри загальної і соціальної психології*

Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

ОСОБИСТІСНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ОПАНУВАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ В РІЗНІ ПЕРІОДИ ДОРΟΣЛОСТІ

Виразність психологічного неблагополуччя населення при великій кількості кризових умов та стресових подій зумовлює особливу актуальність дослідження копінг-поведінки.

Проведене нами раніше дослідження вікових особливостей копінг-стратегій жінок у різні періоди дорослості – період дорослішання (23-29 років), перехідний вік (30-35 років) та період зрілості (36-50 років) – виявило зміни копінг-поведінки жінок з віком. Зокрема, встановлені достовірні відмінності у виборі активних та просоціальних/асоціальних копінг-стратегій жінками 23-29 років та 36-50 років [1]. Враховуючи отримані результати, ми провели дослідження взаємозв'язку індивідуально-психологічних особливостей та копінг-стратегій жінок у періоди дорослішання та зрілості.

Емпіричну базу дослідження склали 142 жінки (72 жінки віком від 23 до 29 років та 70 жінок віком від 36 до 50 років). В дослідженні індуктивно-кореляційного дизайну нами використовувалися методики: опитувальник SACS (Strategic Approach to Coping Scale, S.E.Hobfoll et al., адаптація Н.Є.Водоп'янової, Є.С.Старченкової) – для визначення копінг-стратегій; модифікована форма В Фрайбургського особистісного опитувальника (FPI, адаптація А.О.Крилова, Т.І.Ронгінської) – для визначення індивідуально-психологічних особливостей особистості.

Проаналізуємо отримані кореляційні зв'язки особистісних факторів та копінг-стратегій відповідно до осей моделі копінг-поведінки за методикою SACS.

Вісь «активність-пасивність» відображує зусилля, які докладаються

людиною для розв'язання проблем, або для нерозв'язання проблем. Особистісними детермінантами вибору активної копінг-стратегії «асертивні дії» жінками і у період дорослішання, і в зрілому віці є: рішучість, впевненість в собі, розкутість, невимушеність, оптимістичність, енергійність, маскулінність, екстравертованість, емоційна стабільність, товариськість.

Пасивні копінг-стратегії («уникнення» та «обережні дії») пов'язані з різними особистісними характеристиками жінок різного віку. Особистісними детермінантами вибору стратегії «уникнення» жінок у період дорослішання є характеристики, протилежні детермінантам активного копіngu: емоційна нестійкість, невпевненість, нерішучість, ослаблений самоконтроль, депресивність, фемінність а також імпульсивність та самокритичність. Такі особистісні якості визначають переживання фрустрації, страху в складних життєвих ситуаціях і звернення до уникнення як до дій, що дозволяють обмежити вплив травмуючої ситуації на особистість. У жінок зрілого віку стратегія «уникнення» пов'язана тільки з фактором «урівноваженість». Жінки з високими оцінками за фактором (спокійні, впевнені в собі, оптимістичні, активні, діяльні, довірливі, доброзичливі) в складних життєвих ситуаціях здатні реалістично оцінити ситуацію і свої можливості щось в ній змінити, та уникати активних дій (можливо, коли вони визнаються недоречними). У жінок 23-29 років пасивна копінг-стратегія «обережні дії» не має статистично значущих зв'язків з досліджуваними особистісними характеристиками. А у жінок зрілого віку особистісними детермінантами вибору стратегії «обережні дії» є: підозріливість, недовірливість в міжособистісних відносинах, реактивна агресивність, егоцентричність.

Вісь «просоціальні-асоціальні копінг-стратегії» відображує, в якому ступені людина, досягаючи своєї мети, діє в рамках правил соціальної взаємодії. Базовою особистісною детермінантою для вибору жінками 23-29 років просоціальної копінг-стратегії «вступ в соціальний контакт» є «сором'язливість» (стриманість, невпевненість, розгубленість, висока тривожність, нерішучість), а також інші характеристики, протилежні детермінантам активного копіngu:

емоційна лабільність, фемінність, інтровертованість, неурівноваженість, депресивність. Такі особистісні характеристики визначають звернення жінок в складних ситуаціях до середовищних ресурсів – інших людей з метою отримання емоційної, інформаційної, дієвої їх підтримки. Тобто для жінок періоду дорослішання застосування копінг-стратегії «вступ в соціальний контакт» можна розглядати як певне делегування власної відповідальності, коли людина шукає розв’язання своїх проблем силами та можливостями інших. У жінок зрілого віку просоціальні копінг-стратегії не мають достовірних зв’язків з досліджуваними особистісними характеристиками.

Вікової динаміки особистісних предикторів асоціального копінгу не виявлено. Базовою особистісною детермінантою для вибору жінками і у період дорослішання, і в зрілому віці копінгу «агресивні дії» є дратівливість (нетерпимість, збудливість, реактивність, напруженість), а потім ідуть тривожність, депресивність, реактивна агресивність, егоцентризм, авторитарність, домінантність. Саме ці якості зумовлюють схильність жінок до конфронтації, відмови від пошуку альтернативних рішень, відреагування негативних емоцій у зв’язку зі складностями, що виникли. Особистісними детермінантами для вибору жінками копінгу «асоціальні дії» є реактивна агресивність, екстраверсія, маскулінність, рішучість, впевненість в собі, розкутість, спонтанна агресивність.

Додаткова «пряма-непряма» вісь копінг-поведінки дозволяє диференціювати копінг з точки зору поведінкових стратегій як проблемно орієнтованих зусиль: прямих або маніпулятивних. Пряма копінг-стратегія «імпульсивні дії» не має статистично значущих зв’язків з досліджуваними особистісними характеристиками жінок. Непряма копінг-стратегія «маніпулятивні дії» у жінок 23-29 років має достовірний, помірний зв’язок з факторами «реактивна агресивність» та «відкритість» (агресивне ставлення до соціального оточення і виражене прагнення до домінування, егоцентризм, підозріливість, недовірливість, цинічна прямота в міжособистісних відносинах). У жінок 36-50 років стратегія «маніпулятивні дії» має достовірний, помірний

зв'язок з фактором «реактивна агресивність», слабкий, достовірний зв'язок з фактором «екстраверсія» та тенденцію зв'язку з фактором «маскулінність». Тобто жінки, які виявляють егоцентризм, домінантність, авторитарність, екстравертованість, маскулінність схильні в складних життєвих ситуаціях розв'язувати свої проблеми за рахунок інших людей, не притримуючись жорстко правил соціальної взаємодії.

Таким чином, результати дослідження засвідчують взаємозв'язок індивідуально-психологічних особливостей та стратегій опанувальної поведінки як способів взаємодії особистості з оточуючою дійсністю. Виявлені зв'язки особистісних особливостей та копінг-стратегій жінок дозволяють розглядати певні особистісні характеристики в якості предикторів копінгів та визначити вікову динаміку особистісних детермінант копінгів у різні періоди дорослості.

Список використаних джерел:

1. Бушуєва Т.В. Вікові особливості копінг-поведінки дорослих. Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки, 2016. Вип.4 (49). С. 162 – 170.